

Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce

Prof. Dr hab. Stefan Możdżeń - PWSZ im. Witelona w Legnicy

Ur. w 1938 r. w Kliszowie. Akademia Świętokrzyska w Kielcach. Studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego w zakresie pedagogiki z historią. Praca na Uniwersytecie Wrocławskim, Akademii Polonijnej w Częstochowie, Wydziale Zamiejscowym KUL w Stalowej Woli. Główne zainteresowania naukowe: historia wychowania, pedagogika katolicka. Autor 28 publikacji zwartych m.in.: *Inspiracje katolickiej myśli wychowawczej w Polsce do poł. XX w.* (Kielce 2001), *Praca naukowa historyka oświaty* (Sandomierz 1999), *Reformy szkoły średniej w Galicji 1884-1914* (Kielce 1989), *Historia wychowania* (Sandomierz 2006), 3 t., *Bibliografia historii wychowania w latach 1918-1939* (Wrocław 1978), *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych w Polsce do 1979* (Kielce 1981), wielu artykułów naukowych i opracowań.

Dzieje ruchu nauczycielskiego sięgają na ziemiach polskich I połowy XIX wieku (TP –E. Estkowskiego i Towarzystwa Pedagogicznego we Lwowie), ale największy rozwój stowarzyszeń nastąpił po odzyskaniu niepodległości. Zatrudnionych było przeszło 90 tysięcy nauczycieli w szkołach wszystkich szczebli. Utworzono wówczas około 185 organizacji nauczycielskich. Najliczniejszą organizacją nauczycielską był lewicujący Związek Nauczycielstwa Polskiego założony 1930 r. (64 % wszystkich nauczycieli). Część nauczycieli o poglądach umiarkowanych utworzyła w 1921 r. Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce. Prezesem był Michał Siciński. Liczyło ono wówczas 7129 członków. Organem prasowym był *Nauczyciel Polski* i *Szkoła*. W 1923 do Stowarzyszenia przystąpił Związek Nauczycieli na Górnym Śląsku.

Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce zostało utworzone na

zejeździe w Warszawie 1921 roku Zjazd organizacyjny odbył się w Warszawie przy udziale 128 delegatów ze wszystkich stron kraju. Reprezentowali oni następujące zespoły:

- 1) Polskie Towarzystwo Pedagogiczne - Lwów
- 2) Związek Dzielnicowy Stowarzyszeń Nauczycielstwa Polskiego - Poznań
- 3) Związek Nauczycieli Polaków - Katolików - Grudziądz
- 4) Związek Nauczycielek - Lwów
- 5) Towarzystwo Polskiego Nauczycielstwa Szkół Miasta Lwowa
- 6) Stowarzyszenie Nauczycielek - Kraków
- 7) Stowarzyszenie „Wzajemna Pomoc Nauczycielek” - Przemyśl
- 8) Stowarzyszenie Nauczycielstwa Szkół Elementarnych - Warszawa
- 9) Chrześcijańskie Stowarzyszenie Nauczycielstwa na Litwie - Wilno
- 10) 1 delegat z Górnego Śląska.

Hasłem nowego Stowarzyszenia było *W imię Boga, za wiarę i Ojczyznę*.

Michał Siciński ze Lwowa, który wygłosił referat pt. *Dlaczego się zrzeszamy*. Stwierdził, że łączenie się jest oparte na ideach narodowych, ideałach twórcach Konstytucji 3 Maja, bohaterów walk o wolność i niepodległość narodu, obrońców o zachowanie ducha narodowego w czasach niewoli oraz wszystkich pracowników nad wskrzeszaniem i rozwinięciem szkoły polskiej. Nauczycielstwo, zahartowane w walce postanowiło zjednoczyć się, stawiając sobie za cel wychowanie młodych pokoleń na zasadach wskazanych przez Komisję Edukacyjną.

Siciński twierdził, że nauczycielstwo polskie musi stanąć zjednoczone do pracy nad budową polskiej szkoły powszechnej. *„Idąc z postępem, winno czerpać wskazania z ducha narodu, opierając się na zasadach chrześcijańskich”*¹. Pierwszym i najważniejszym zadaniem Stowarzyszenia miała być obrona szkoły polskiej przed eksperymentami obcych mędrców między narodowych lub fałszywych proroków, głoszących zasady szczęścia ludzkości dla uspienia czujności rozsądku, dla przeprowadzenia tylko sobie znanych celów. Siciński stwierdził, że do walki z przebiegłym wrogiem potrzebna jest organizacja oparta na zasadach wykluczających fałsz i obłudę, uznająca tylko szlachetną miłość bliźniego i prawdę.

Stowarzyszenie miało czuwać nad godnością stanu nauczycielskiego i zapewnić mu należne znaczenie pracy nauczycielskiej i poszanowanie u wszystkich. Za podstawę miała być brana wartość pracy nauczycielskiej, a nie korzyści materialnych dla siebie. Stowarzyszenie miało troszczyć się o zapewnienie nauczycielstwu bytu materialnego, umożliwiając mu twórczą pracę wychowawczą,

możność spokojnej rozważania refleksji pedagogicznej. Stowarzyszenie zapewniało swoim członkom wzajemną pomoc przez tworzenie fundacji zapomogowych, zakładanie kolonii leczniczych, wypoczynkowych, biur pedagogicznych i pomocy prawnej i domów towarowych.

Stowarzyszenie miało także zająć się opracowaniem książek dla nauczycieli i młodzieży i zunifikowaniem szkolnictwa polskiego. Miało współpracować z władzami szkolnymi i domagało się wpływu na ustawodawstwo i życie szkolne. Stowarzyszenie walczyło z agitacją przeciwną zasadom pedagogice polskiej, wynikającą z miłości Boga i Ojczyzny. Miało dążyć do zjednoczenia pozostałych zrzeszeń nauczycielskich szkół powszechnych dla dobra szkoły i narodu.

Referent Majeranowski stwierdził, że wytyczną SchNNSP miała być współpraca z władzami nad stworzeniem i urządzeniem doskonałej szkoły powszechnej, odpowiadającej warunkom i potrzebom narodu. Dalej referent określił stosunek stowarzyszenia do władzy, domagał się, by władze powoływały Stowarzyszenie do współpracy i korzystały z jego doświadczenia.

Za najważniejsze potrzeby szkolnictwa uznano:

1. Ustalenie zasad nauczania i wychowywania narodowo - religijnego.
2. Budowę i wyposażenie szkół.
3. Pracę oświatową pozaszkolną.

*Wychowanie nasze powinno i musi być narodowe, i oparte na zasadach chrześcijańskich. Winno postępować z duchem czasu, strzec pilnie i czujnie interesów Państwa”*².

Majeranowski powiedział, że należy dążyć, aby młodzież chrześcijańska miała wyłącznie chrześcijańskich, patriotycznie

¹ Nauczyciel Polski 1922 nr 3 s. 15.

² jw nr 18 s.73.

uospobionych, należycie wykształconych nauczycieli. W tym celu organizacja miała urządzać dla młodych nauczycieli pogadanki pedagogiczne, obchody patriotyczne, wieczorki i przedstawienia, odczyty dla młodzieży pozaszkolnej i dla osób starszych.

Prezesem został wybrany Stanisław Glapiński (Poznań), wiceprezesami zostali – Michał Siciński (Warszawa), Ferdynand Szczurkiewicz (Lwów), Szymon Kaczmarek (Poznań), Joanna Pogonowska (Kraków), Andrzej Nowicki (Pomorze).

Organem prasowym Stowarzyszenia zostało pismo *Nauczyciel Polski*, wydawany we Lwowie. Obejmował dział informacyjno - organizacyjny i dyskusyjny w zakresie ustawodawstwa szkolnego, uchwał sejmowych, spraw materialnych i bieżących potrzeb zawodowych. Zjazd zalecił członkom Stowarzyszenia prenumerować miesięcznik *Szkoła*, wydawane od 1868 roku.

Wypowiedzi ze zjazdu zarówno Glapińskiego, jak i delegata PTP Michała Sicińskiego, skierowane były przeciw Związkowi Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, z którymi chrześcijańscy i narodowi nauczyciele pragnęli walczyć, jako z organizacją wrogą polskiej pedagogice. Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce, krytycznie odnosiło się do jednakowej dla wszystkich dzieci siedmioklasowej szkoły powszechnej i do tworzonego dwutorowego systemu szkolnego zachowującego obok szkoły powszechnej, ośmioklasowe, elitarne gimnazjum.

Podkreślając walory pruskiego ustroju szkolnego *Tygodnik Nauczycielstwa Polskiego* pisał, że szkoła ta była bardzo dobra, zaś seminaria nauczycielskie pruskie uczyły systematyczności, porządku i me-

tody prac. Związek Dzielnicowy i Stowarzyszenie Chrześcijańsko Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce zwalczały zakładanie szkół siedmioklasowych i broniły szkół wydziałowych. W projektach SChNNSP proponowano 3-letnią szkołę powszechną, po której:

- uczniowie mogli wstąpić do 6-letniej szkoły wydziałowej, mającej jako cel przygotowanie do „życia praktycznego”, lecz nie dającej możliwości wstąpienia do szkoły wyższego stopnia.

- albo przejść do 8-letniego gimnazjum, przygotowującego studiów uniwersyteckich i politechnicznych.

We wrześniu 1922 roku Stowarzyszenie w programie wyborczym głosi hasło walki z materializmem i rozwijania idealizmu opartego na religii, co pozwoli wychować obywateli zdolnych podporządkować interesy klasowe dobru Rzeczypospolitej³. Warunkiem takiego wychowania miało być wprowadzenie szkoły wyznaniowej, bo tylko szkoła religijna ochroni młodzież od polską od destruktywnych wpływów obcych, wrogich etyce chrześcijańskiej⁴.

Uchwała Zarządu Głównego Stowarzyszenia z 29 grudnia 1921 roku mówi o wypowiedzeniu walki Związkowi Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.

SChNNSP wzywało swych członków, aby „zwalczały te ugrupowania, socjalistyczne, by popierali stronnictwa polskie”, które sejmie wywalczą szkołę religijną. Z ramienia SCNNSP do sejmu i senatu weszli jego działacze oświatowi prawicy, w tym byli członkowie Chrześcijańskiej Demokracji, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego oraz członkowie stronnictw narodowych. Do sejmu i senatu weszli czołowi jego przywódcy: Jan Kornecki (1884- ?) i Michał Siciński (1874- po 1939).

³ *Nauczyciel Polski* 1922 nr 3 s. 15.

⁴ Stenogramy posiedzeń Sejmu Ustawodawczego, 42 posiedzenie, 1919.

W 1924 roku Stowarzyszenie liczyło przeszło 13.000 członków⁵. Administracyjnie dzieliło się na dziewięć okręgów: Lwowski, Lubelski, Krakowski, Łódzki, Pomorski, Poznański, Warszawski, Wileński, Śląski. Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce, w okresie międzywojennym należało do Komisji Porozumiewawczej Stowarzyszeń Nauczycielskich.

Swoją działalność prowadziło Stowarzyszenie do wybuchu II wojny światowej. Podczas wojny działało w konspiracji. Statut został uchwalony na Walnym Zjeździe Delegatów Stowarzyszenia w Warszawie w 1924 r. Siedzibą stowarzyszenia była Warszawa. Działalność stowarzyszenia rozciągała się na całą Polskę. Stowarzyszenie było organizacją wyłącznie zawodową: wszelkie sprawy polityczne nie należały do zakresu jego działania.

Celem tej organizacji było zjednoczenie ogółu polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych dla rozwoju szkolnictwa oraz dla sprawy wychowania publicznego i domowego w duchu chrześcijańskim i narodowym. Podniesienie godności stanu nauczycielskiego, kształcenie nauczycielstwa i wywieranie wpływu na organizację szkolnictwa powszechnego. Obronę nauczycielstwa w sprawach zawodowych, służbowych i obywatelskich. Udzielanie członkom pomocy materialnej, opieki prawnej i rozwój życia towarzyskiego. Popularyzowanie zagadnień, dążących do wzmocnienia oraz rozwoju kulturalnego i ekonomicznego Państwa.

Do urzeczywistnienia powyższych celów miały służyć następujące działania:

1. zakładanie kół miejscowych, powiatowych i oddziałów okręgowych,
2. zebrania, dyskusje, wykłady, odczyty z dziedziny pedagogiki, zwoływanie wieców nauczycielskich, zjazdów i konferencji rodzicielskich,
3. urządzenie kursów, wykładów publicznych, wycieczek i podróży naukowych,
4. zakładanie bibliotek, wydawanie dzieł o wychowaniu i czasopism pedagogicznych dla nauczycielstwa, rodziców i młodzieży,
5. współdziałanie z ogółem nauczycielstwa; podobnymi towarzystwami w kraju i za granicą w sprawach wychowania publicznego, stanu nauczycielskiego przez organizowanie zgromadzeń, wieców, kongresów lub odezów,
6. tworzenie funduszu zapomóg dla członkom i ich rodzin,
7. wnoszenie memoriałów i petycji do sejmu, władz państwowych i komunalnych w sprawach nauczycieli i szkolnictwa,
8. współdziałanie nauczycielstwa w komisjach oświatowych i wychowawczych powoływanych przez ciała prawodawcze, władze państwowe lub komunalne,
9. tworzenie instytucji gospodarczych, opartych na zasadach spółdzielczości,
10. tworzenie związków „Samopomocy” i sekcji dla poszczególnych spraw,
11. zakładanie domów nauczycielskich dla zorganizowania życia umysłowego i towarzyskiego członków,
12. urządzenie zebrań towarzyskich, wycieczek, sportów, koncertów, chórów, orkiestr itp. dla członków i gości,
13. tworzenie domów zdrowia i burs dla dzieci członków,
14. powoływanie sądów polubownych i komisji rozjemczych ,
15. utrzymanie pomocy prawnej,
16. wydawanie czasopism poświęconych sprawom Stowarzyszenia i interesom zawodowym,

17. dla urzeczywistnienia powyższych celów Stowarzyszenie ma prawo nabywać nieruchomości w budynkach i ziemi.

Członkowie Stowarzyszenia tworzyli: koła miejscowe, powiatowe i oddziały okręgowe, które podlegały Zarządowi Głównemu. Członkiem Stowarzyszenia mógł zostać tylko nauczyciel narodowości polskiej i religii chrześcijańskiej.

Główną władzą wykonawczą Stowarzyszenia był Zarząd Główny, który składał się: z przewodniczącego i 5 zastępców. Od 1925 do 1939 roku prezesem Stowarzyszenia był Michał Siciński. SchNNSP nie popierało w reformie J. Jędrzejewicza z 1932 r. dwutorowości kształcenia kandydatów na nauczycieli (liceum i pedagogium), która mogła utrudniać młodzieży wiejskiej dostęp do zawodu nauczycielskiego. Również zmniejszenia liczby nauczycieli i lekcji tygodniowo prowadzić mogło zdaniem SchNNSP do obniżenia poziomu nauczania, jaki był budowany w ciągu 14 lat. Stowarzyszenie stało na stanowisku, że wychowanie moralne należy oprzeć na silnych podstawach i skryształizowanym światopoglądzie oraz na znanych i jasno określonych podstawach etyki, zmierzające do zapewnienia jak najwyższego wyrobienia religijno - moralnego.

Krytykowano siódmą klasę jako *ślepią uliczkę*. Wątpliwość budził zbyt wczesny okres (w 13 roku życia) wyboru zawodu. Powołując stanowisko Józefy Joteyko SchNNSP uważało, że należałoby umożliwić młodzieży przejście do innych typów szkół po ukończeniu co najmniej siedmiolletniej szkoły powszechnej.

Stowarzyszenie zadowolone było, że w nowym ustroju szkolnictwa znalazły się jego postulaty: zasada jednolitości szkolnictwa, sprawa wychowania przedszkol-

nego, przygotowanie społeczno - obywatelskie z uwzględnieniem potrzeb życia gospodarczego, dostosowanie programu szkoły powszechnej do różnych stopni organizacyjnych tej szkoły, oparcie kształcenia nauczycieli szkół powszechnych na szkole średniej ogólnokształcącej i umożliwienie nauczycielowi tych szkół wstępu na uniwersytet, doksztalcenie obowiązkowe do 18 roku życia, odpowiednia rozbudowa szkolnictwa zawodowego.

Odrodzenie Polski nastąpiło dzięki sile narodowego ducha, miłości Boga, wierze katolickiej i miłości Ojczyzny⁶. Zadaniu wychowania narodowego może sprostać nauczyciel Polak. Młodzież, jako przyszłość narodu, ma być wierząca, moralnie i fizycznie silna, o silnym zdecydowanym polskim charakterze. Młodzież polska musi też być silną indywidualnością narodową, musi dokładnie poznać i rozumieć dorobek kultury narodowej, a naród i państwo musi stawiać ponad siebie. Hasła ogólnoludzkie mogą być wyprowadzane na podstawie zdefiniowanych i utrwalonych zasad religijnych i narodowych.

*Tylko wychowanie narodowe może się przeciwstawić zarazie komunistycznej i dostatecznie zabezpieczyć niepodległość Polski wobec zachłanności wrogów polskiego narodu ze wschodu i zachodu. O sile twórczej i potędze Rzeczypospolitej dziś i jutro stanowi tylko wychowanie narodowe młodzieży polskiej*⁷. Młodzież ma się uświadomić, że wszelka praca, jest służbą dla Ojczyzny, a nie tylko dla własnej korzyści. *Nauka języka polskiego, śpiewu, historii i geografii polskiej winna się stać czynnikiem rozwoju kultu, co polskie i ojczyste i natchnąć dziecko uwielbieniem i miłością bezgraniczną dla naszej Ojczyzny*⁸. Sprawa wychowania

⁶ O wychowanie narodowe, *Szkola* 1937 z. 11 s. 138.

⁷ Wychowanie narodowe, *Szkola* 1937 nr 11 s.139.

⁸ Nasze zjazdy, *Nauczyciel Polski* 1922 nr 12 s. 4.

narodowego, religii była podejmowana na wszystkich zjazdach Stowarzyszenia. Zjazd w Katowicach 1925 r. postanowił, że nauczyciele polscy nie mogą zamykać się tylko w ramach zawodowości, ale powinni obejmować swą pracą sprawy społeczno – wychowawcze i uświadamiać społeczeństwo ważne zagadnienia wychowania narodowego⁹. Głównym zadaniem zjazdu w Katowicach było utrwalenie podstaw ideologii wychowania narodowego przez szkołę polską.

Idealy narodowe i chrześcijańskie tej organizacji sprawiały, że liczebność członków nauczycieli ciągle wzrastała. Nauczyciele zdecydowanie walczyli o zwycięstwo tych ideałów w życiu. Stowarzyszenie zwalczało narzucane tak zwane „postępowe” hasła materialistyczne, wprowadzane z teorii socjalistycznych. Jan Cywiński na zjeździe w Bydgoszczy domagał się, aby krzyż, godło wiary nadal w szkole górował i przyrzekał, że robotnicy pod tym hasłem zawsze będą popierały dążenia nauczycielstwa chrześcijańskiego. Na zjeździe SchNNSP w Wilnie 1928 r. Jan Kornecki poddał krytykę politykę lewicy w stosunku do kościoła, która zmierzała do oddzielenia kościoła od państwa, usunięcia religii ze szkół. Zgłosił wniosek, aby oświata i wojsko były w Polsce zawsze na pierwszym planie¹⁰.

Na zjeździe w Bydgoszczy Januszewski wygłosił referat pt. „Szkoła pracy i jej urzeczywistnienie”. Referent stwierdził, że kształcenie w Polsce winno być oparte na: zbiorach archiwalnych, antykwarycznych, akwariach, ogrodach, hodowli nasion, ćwiczeniach zoologicznych, obserwacjach astronomicznych zbiorach geologicznych. Prace ręczne powinny

wyprzedzać właściwą naukę umysłową przy najmniej o rok. Celem szkoły pracy miała być twórczość, czyli pobudzanie do tworzenia z zachowaniem indywidualizmu. Postulaty Januszewskiego odnośnie „szkoły pracy” były następujące:

Szkoła polska powinna być szkołą pracy. Istotą tej szkoły jest praca, ale praca zarówno psychiczna jak i fizyczna o charakterze wychowawczym. Roboty ręczne w szkole pracy nie są celem, lecz tylko środkiem harmonijnego rozwoju duszy i ciała. Nie można przyznać pracom ręcznym dominującego stanowisko kosztem wiedzy”¹¹. Po II wojnie światowej w PRL Stowarzyszenie nie mogło działać ze względu na swoje prawicowe i antykomunistyczne stanowisko.

STRESZCZENIE

Stowarzyszenie Chrześcijańsko - Narodowe Nauczycieli Szkół Powszechnych w Polsce powstało w 1921 r. z połączenia 9 organizacji nauczycielskich działających wcześniej o charakterze narodowym i chrześcijańskim. Konsekwentnie stało na stanowisku wiary, tradycji narodowej i walczyło przeciw narastającej propagandzie socjalizmu i nowych destrukcyjnych prądów w pedagogice.

SUMMARY

Christian National Association of Teachers of Common Schools in Poland was founded in 1921 from a fusion of nine national and Christian teaching organizations acting before. It consequently was in the position of faith, national traditions and fought against the growing socialist propaganda and new destructive trends in pedagogy.

⁹ Po zjeździe, *Nauczyciel Polski*, 1925, nr 5 s. 1.

¹⁰ Po zjeździe, *Nauczyciel Polski*, 1926. nr 4 s. 4.

¹¹ Z życia Stowarzyszenia, *Nauczyciel Polski* 1922 nr 11 s. 6.